

ZAŠTITA KNJIŽNIČNE GRAĐE U ŠKOLSKIM KNJIŽNICAMA

LIBRARY MATERIALS PRESERVATION IN SCHOOL LIBRARIES

Tihomira Klobučar

Filozofski fakultet Osijek, Odsjek za informacijske znanosti
tihomira.klobucar@gmail.com

Damir Hasenay

Filozofski fakultet Osijek, Odsjek za informacijske znanosti
dhasenay@ffos.hr

Maja Krtalić

Filozofski fakultet Osijek, Odsjek za informacijske znanosti
mkrtalic@ffos.hr

UDK / UDC 027.8: 025.85
Istraživanje / Research paper
Priljeno / Received: 6. 6. 2014.

Sažetak

Cilj je ovoga rada predstaviti rezultate istraživanja zastupljenosti i načina provođenja postupaka zaštite knjižnične građe u hrvatskim školskim knjižnicama. Istraživanje je provedeno u lipnju 2013. godine na uzorku od 92 ispitanika. Rezultati su pokazali da je većina ispitanika motivirana za stalnu skrb i zaštitu fondova, međutim, glavni nedostaci u operativnoj provedbi aktivnosti su nedostatak financijskih sredstava i nedostatak stručnih znanja. Zaštita je sastavni dio poslovanja svih pa tako i školskih knjižnica, no opseg i vrstu aktivnosti treba prilagoditi posebnostima poslovanja školskih knjižnica. Cilj provedbe aktivnosti zaštite u školskim knjižnicama je osigurati trajnost i iskoristivost fonda onoliko koliko za njim postoji potreba kako bi

se njime podržavao odgojno-obrazovni postupak. Uz to, školska knjižnica ima važnu ulogu u organizaciji i očuvanju tzv. školskih baštinskih zbirki koje nastaju kao rezultat rada učenika na nastavnim i izvannastavnim aktivnostima, bez obzira jesu li na papiru, digitalnom ili na nekom drugom mediju. Provedbom aktivnosti zaštite kroz niz izravnih i neizravnih mjera osigurava se dugoročna upotrebljivost fondova školskih knjižnica, ali se istovremeno i korisnicima prenosi poruka te njeguje svijest o važnosti očuvanja osobne i kolektivne baštine.

Ključne riječi: zaštita knjižnične građe, školske knjižnice

Summary

The goal of this paper is to present the results of a research on practice and methods of library materials preservation in Croatian school libraries. The research was conducted in June 2013 on the sample of 92 school libraries. The results have shown that most libraries are highly motivated to provide continuous care and preserve the library materials, but the biggest problems lay in practical carrying out of these activities due to the lack of financial means and expert knowledge. The library materials preservation is an integral part of managing all libraries, and the school ones, too, but the scope and the methods of preservation should be in accordance with the specific characteristics of school libraries. The goal of preservation activities in school libraries is to ensure long-term use of library materials in accordance with the need of supporting school curriculum. Besides, school libraries have a very important role in organizing and preserving the so-called heritage collections, which are created as a result of the pupils' work in curricular and extracurricular activities, whether they are on paper or some sort of digital format. Carrying out the library materials preservation activities through a number of direct and indirect measures school libraries ensure future use of their holdings, but at the same time send a message to their users and raises awareness of the importance of preserving the individual and collective heritage.

Keywords: library materials preservation, school libraries

Uvod

Školske knjižnice imaju niz posebnosti koje proizlaze iz značajki fonda, potreba korisnika te uloge u odgojno-obrazovnom postupku. Ipak, temeljne aktivnosti poslovanja koje proizlaze iz definicije knjižnice kao ustanove koja prikuplja, obrađuje, čuva i daje građu na korištenje zajedničke su svim knjižnicama bez obzira na vrstu, veličinu fonda ili profile korisnika. Zaštita je jedna od njih. Sastavni je dio poslovanja svake knjižnice jer se provodi s konačnim ciljem fond učiniti iskoristivim i dostupnim dugoročno ili onoliko dugo koliko za njim postoji potreba.

Često se zaštita, posebice u knjižnicama čiji fondovi nemaju izravnu baštinsku vrijednost, ne prepoznaje kao važan dio poslovanja. Više je razloga tome. Prvotni razlog je krivo razumijevanje pojma zaštite i njegovo poistovjećivanje sa skupim, dugotrajnim postupcima, najčešće tehničke prirode za čiju su provedbu potrebna posebna znanja. Nadalje, ukoliko građa u fondu nije stara, rijetka ili po nekim drugim značajkama od baštinske vrijednosti, može prevladavati mišljenje da zaštita niti nije odgovornost osoblja unutar takve knjižnice. Međutim, zaštita je složen postupak koji uključuje vrlo raznolike aktivnosti, od kojih mnoge nisu niti financijski zahtjevne niti složene. Razumijevanje koje se sve aktivnosti zaštite mogu provoditi te kako ih prilagoditi posebnostima određene knjižnice, ključne su za uspješnost ovoga dijela poslovanja.

Zaštita u školskim knjižnicama ima za cilj fond održati aktualnim i upotrebljivim. Sljedeće skupine aktivnosti prisutne su u ovom postupku:

- poučavanje korisnika

Najveći dio oštećenja na građi proizlazi iz redovitog korištenja pri čemu se nekada namjerno, a nekada nenamjerno događaju oštećenja. Poučavanje učenika o pravilnom rukovanju knjižničnom građom, vrlo je važna aktivnost zaštite. Podrazumijeva podizanje svijesti o razlozima zašto je građu uopće potrebno zaštititi i poučavanje o tome kako i zašto se na građi događaju oštećenja. Oblici poučavanja korisnika mogu biti vrlo kreativni, od osmišljavanja radionica do izrade straničnika, letaka, postera i sličnih materijala. Taj je postupak najučinkovitiji ako se u njegovu izradu uključe sami učenici. Ovakva aktivnost može biti vrlo učinkovita, a ne zahtijeva velika sredstva za ostvarenje. Ujedno se kroz ovu aktivnost kod učenika razvija poštovanje prema tuđoj i vlastitoj imovini te prepoznavanje vrijednosti knjižnica i knjižnične građe.¹

- održavanje prostora i rukovanje fondom

Temeljne mjere preventivne zaštite uključuju: održavanje prostora i građe čistom (usisavanje, brisanje prašine, sprečavanje kontakta hrane i pića s građom kako bi se spriječila pojava kukaca i plijesni i sl.), održavanje odgovarajućih mikroklimatskih uvjeta (praćenje vrijednosti i reguliranje temperature i vlažnosti, prozračivanje, grijanje / hlađenje prostora po potrebi), sprečavanje utjecaja izravnoga sunčevog svjetla na građu korištenjem zastora i sl. Bitno

¹ Usp. Krtalić, Maja; Damir Hasenay. Edukacija korisnika o zaštiti knjižnične građe – načela i primjeri. // Knjižničarstvo 15-16, 1/2 (2011/2012), 9-19. Dostupno na: http://www.knjznicarstvo.com.hr/wp-content/uploads/2012/09/196_Krtalic_Hasenay_2011-2012_1-2.pdf. (23. 5. 2014.)

je biti svjestan uvjeta u kojima je građa smještena jer se i u uvjetima koji su daleko od idealnih manjim aktivnostima može bitno pridonijeti dobrom stanju fonda ukoliko ih se na vrijeme prepozna. Pored održavanja i čišćenja prostora, važno je održavanje polica urednima, pažljivo i pravilno rukovanje fondom te korištenje držača za knjige, što sve znatno produžuje vijek trajanja građe. Ujedno se na taj način pokazuje i primjerom te neizravno prenosi poruka o dobroj skrbi prema fondu.

- revizija i izlučivanje

Postupak revizije važan je u održavanju fonda ne samo aktualnim, nego i u fizički dobrom stanju. Revizija omogućuje brojčani i sadržajni pregled stanja fonda, ali i uočavanje oštećenja na vrijeme dok su ona manjih razmjera i mogu se lako popraviti (npr., odlijepljeni listovi, hrbati i sl.) te dok se moguće prijetnje cjelokupnom fondu mogu zaustaviti (primjerice pojava aktivne plijesni koja bi vrlo brzo zarazila cijeli fond). Izlučivanje nepotrebne ili oštećene građe nije uvijek jednostavan posao i može biti ograničen (nedostatak sredstava za nabavu novih knjiga ukoliko se stare otpišu) ili pak spriječen, npr., mjerilima otpisa. Međutim, otpis omogućuje slobodan prostor na policama i preusmjeravanje aktivnosti zaštite na održavanje aktualnog fonda.

- očuvanje zbirki tzv. školske baštine

Školska knjižnica može imati značajnu ulogu u organizaciji i očuvanju tzv. školskih baštinskih zbirki koje prije svega obuhvaćaju literarne, likovne, glazbene i druge sadržaje nastale kao rezultat rada učenika na nastavnim i izvannastavnim aktivnostima, bez obzira jesu li na papiru, digitalnom ili na nekom drugom mediju. Knjižnica svoje stručne aktivnosti u skrbi o knjižničnoj zbirci može prenijeti na sustavno prikupljanje učeničkih radova, njihovu organizaciju u zbirke, opis takvih zbirki i radova te čuvanje u primjerenim uvjetima kako bi oni bili dugoročno očuvani i dostupni. To je posebice izazovno ako se radi o radovima u digitalnom obliku, koji zahtijevaju redovito provjeravanje čitljivosti dokumenata i po potrebi migriranje u novije formate ili na novije medije.

- sigurnosne mjere i planiranje za slučaj katastrofe

Unaprijed napisan i redovito osuvremenjen plan za slučaj katastrofe pomoći će učinkovitoj i brznoj reakciji kada se neka katastrofa dogodi te pomoći da posljedice budu manjeg razmjera, bez obzira radilo se o katastrofi širih razmjera ili događaju na razini ustanove. Važno je da osobe zaposlene u školskoj

knjižnici budu upoznate s postupcima reakcije u slučaju katastrofe na razini škole, ali i da preuzmu odgovornost te znaju kako i kada reagirati kako bi zaštitile svoje korisnike i zbirke. Isto se odnosi i na planiranje i provedbu sigurnosnih mjera kako bi se spriječio vandalizam, namjerno oštećivanje građe te moguće prijetnje drugim korisnicima.

U ovim se kratkim uvodnim napomenama željelo istaknuti osnovne potrebe i mogućnosti u zaštiti fondova školskih knjižnica, uvažavajući specifičnosti poslovanja i ograničenja s kojima se školski knjižničari svakodnevno susreću. Brojna je dodatna literatura u kojoj je moguće pronaći više informacija o načinima rukovanja i uvjetima čuvanja građe,² o poučavanju korisnika,³ procjeni stanja fonda,⁴ planiranju zaštite,⁵ zakonima i pravilnicima vezanima za zaštitu,⁶ planiranju za slučaj katastrofe⁷ i dr. U daljnjem tekstu, predstaviti će se i analizirati podaci dobiveni istraživanjem zastupljenosti i načina provođenja postupaka zaštite knjižnične građe u hrvatskim školskim knjižnicama. Rezultati su donekle usporedivi i s istraživanjem provedenim na primjeru školskih knjižnica Požeštine.⁸

² Usp. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Theresom Varlamoff i Virginioom Kremp. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.; Harvey, Ross. Preservation in libraries : principles, strategies and practices for librarians. London : Bowker-Sauer, 1993.

³ Usp. Promoting Preservation Awareness in Libraries : A Sourcebook for Academic, Public, School, and Special Collections. Westport, Conn. : Greenwood Press, 1997.

⁴ Usp. Hasenay, Damir; Maja Krtalić; Davor Babić; Filip Delač; Tanja Grašić; Zoran Gvozdenović. Uloga ispitivanja stanja fonda u zaštiti knjižničnih zbirki. // Knjižničarstvo, 1/2(2007-2008), objavljeno 2011., 83-95.

⁵ Usp. Foot, Mirjam. Preservation policy and planning. // Preservation management for libraries, archives and museums / ed. by G. E. Gorman and S. J. Shep. London : Facet Publishing, 2006. Str. 19-41.

⁶ Usp. Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine 52(2005). Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288524.html> (23. 5. 2014.); Pravilnik o reviziji i otpisu knjižnične građe. // Narodne novine 21(2002). Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/308262.html> (23. 5. 2014.); Standard za školske knjižnice. // Narodne novine 34(2000). Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/272719.html> (23. 5. 2014.)

⁷ Usp. MacIlwaine, John. IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa : središnji program za zaštitu i konzervaciju / s engleskog prevela Maja Krtalić, stručna redakcija prijevoda Damir Hasenay. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012.

⁸ Usp. Leško-Bencik, Mirjana. Zaštita knjižnične građe na primjeru školskih knjižnica Požeštine : diplomski rad. Mentor: dr. sc. Aleksandra Horvat. Zagreb : Filozofski fakultet, 2011.

Cilj i svrha istraživanja

Cilj ovog istraživanja je utvrditi zastupljenost i načine provođenja postupka zaštite knjižnične građe u hrvatskim školskim knjižnicama. Budući da su školske knjižnice svojevrsne čuvarice školske baštine, potrebna je provedba specifičnih mjera (aktivnosti) zaštite građe, a ovim istraživačkim radom želi se utvrditi koliko i na koji način su ove mjere (aktivnosti) zastupljene u školskim knjižnicama. Svrha istraživanja opisanog u ovom radu bila je istražiti problematiku zaštite knjižnične građe u školskim knjižnicama te ponuditi neka moguća rješenja.

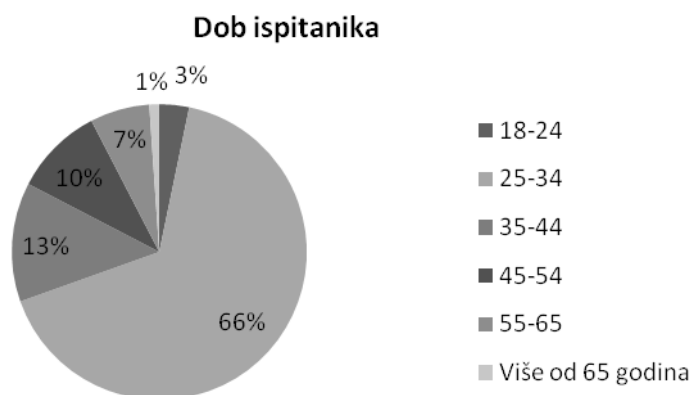
Metodologija

Instrument prikupljanja podataka u ovom istraživanju bio je online upitnik. Za uzorak su odabrani članovi društvene mreže Facebook koji su dio skupine pod nazivom *Knjižničari*, a koja okuplja one knjižničare iz Republike Hrvatske koji se koriste ovom društvenom mrežom. Online upitnik postavljen je na stranice skupine nakon dogovora s administratorom, a svi koji su ga ispunili učinili su to dobrovoljno jer su se osjetili pozvanim i željeli su pomoći. U zaglavlju ankete bilo je naglašeno da se upitnik odnosi isključivo na školske knjižničare. Upitnik su ispunila 92 ispitanika, a svi su oni zaposleni u školskim knjižnicama u sklopu osnovnih ili srednjih škola. Svaki od ispitanika predstavlja jednu školsku knjižnicu. Upitnik se sastojao od 18 pitanja koja su bila podijeljena u dvije glavne skupine. Prva skupina sastojala se od općih pitanja pomoću kojih se želio utvrditi spol, dob i stupanj obrazovanja ispitanika te županija u kojoj ispitanik djeluje i vrsta školske knjižnice u kojoj je zaposlen. Druga skupina pitanja odnosila se na specifične podatke vezane uz percepciju i provođenje zaštite knjižnične građe u školskim knjižnicama u kojim ispitanici obavljaju svoju djelatnost. Istraživanje je provedeno u lipnju 2013. godine.

Rezultati i rasprava

Upitnik su ispunila 92 ispitanika, od čega ih je ženskog spola 83 (90 posto), dok je muškog spola bilo samo 9 ispitanika (10 posto). Iz grafičkog prikaza na Slici 1. vidljivo je da najveći broj ispitanika, njih 61 (66 posto), pripada dobnoj skupini koja uključuje osobe između 25 i 34 godine. Ostale dobne skupine su znatno manje zastupljene te je tako u dobnoj skupini između 35 i

44 godina njih 12 (13 posto), u dobnoj skupini koja uključuje ispitanike između 45 i 54 godine njih 9 (10 posto), a u dobnoj skupini između 55 i 65 godina njih 6 (7 posto). Najmanji broj ispitanika, samo jedan (1 posto) broji skupina osoba starijih od 65 godina, dok dobna skupina između 18 i 24 godine broji tri (3 posto) ispitanika. Ovakvi rezultati su donekle i razumljivi s obzirom na činjenicu da je istraživanje provedeno u mrežnom okruženju te je i bilo za očekivati ovakvu dobnu strukturu ispitanika jer su nešto mlađi naraštaji očito skloniji radu u online okruženju i korištenju društvenih mreža te im je takav način rada i komunikacije bliži nego osobama nešto starijeg naraštaja.

Slika 1. Dob ispitanika

Među ispitanicima, najveći je broj onih koji imaju fakultetsko obrazovanje, njih je 79 (86 posto), znanstveni magisterij ima njih 11 (12 posto), dok u kategorijama završene srednje i završene više škole u svakoj skupini ima po jedan ispitanik. Među ispitanicima nema nijedne osobe koja ima stupanj doktora znanosti. Kada je riječ o vrsti školske knjižnice u kojoj djeluju, 59 (64 posto) ispitanika izjasnilo se da svoju djelatnost obavljaju u školskoj knjižnici u sklopu osnovne škole, dok je njih 33 (36 posto) zaposleno u školskim knjižnicama srednjih škola. Među ispitanicima koji su obuhvaćeni ovim istraživanjem, zastupljene su gotovo sve hrvatske županije. Nedostaju ispitanici jedino iz Međimurske, Ličko-senjske, Krapinsko-zagorske i Požeško-slavonske županije, a najveći broj ispitanika, njih 20, svoju djelatnost obavljaju u Osječko-baranjskoj županiji, slijedi ih 18 ispitanika iz Koprivničko-križevačke županije

te 9 ispitanika iz Grada Zagreba. Ostale županije su također zastupljene, ali nijedna nema više od pet ispitanika.

S obzirom da temeljni cilj ovog istraživanja nije dobiti potpuni i sveobuhvatni kvantitativni uvid u aktivnosti svih školskih knjižnica u Republici Hrvatskoj, nego ispitati zastupljenost i načine provođenja postupaka zaštite te u prvom redu dobiti uvid u percepciju i provođenje zaštite knjižnične građe u školskim knjižnicama, veličinu i strukturu uzorka možemo smatrati zadovoljavajućim.

Odgovarajući na drugu skupinu pitanja, čak 88 (96 posto) ispitanika smatra zaštitu knjižnične građe važnim vidom knjižničnog poslovanja, samo jedan ispitanik dao je odgovor da zaštitu knjižnične građe ne smatra važnim vidom knjižničnog poslovanja, dok tri ispitanika nisu bila sigurna po tom pitanju. Ovo je doista iznimno dobar i indikativan rezultat koji pokazuje vrlo veliku zastupljenost djelatnika školskih knjižnica koji imaju razvijenu svijest o važnosti zaštite građe i razumiju važnost zaštite građe kao sastavnog dijela poslovanja svih pa tako i školskih knjižnica. Također su dobri i indikativni rezultati dobiveni odgovorom na postavljeno pitanje o upoznatosti s mjerama zaštite knjižnične građe propisanih u Pravilniku o zaštiti knjižnične građe⁹ i načinima na koje se one provode. 44 (48 posto) ispitanika izjasnilo se da su u potpunosti upoznati s propisanim mjerama, dok 47 (51 posto) ispitanika smatra kako su djelomično upoznati, a samo jedan ispitanik nije uopće upoznat s mjerama zaštite knjižnične građe propisanih u spomenutom Pravilniku. Na razini provedbe mjera zaštite, dobiveni su nešto drugačiji rezultati te je tako na pitanje provode li ispitanici mjere zaštite knjižnične građe u ustanovi u kojoj obavljaju svoju djelatnost, njih 58 (63 posto) odgovorilo da provodi mjere zaštite, dok njih 34 (37 posto) smatra da ne provodi nikakvu zaštitu knjižnične građe.

Ispitujući, nadalje, operativnu provedbu mjera zaštite, postavljeno je pitanje posjeduje li knjižnica plan mjera za slučaj opasnosti, na što je 31 (34 posto) ispitanik odgovorio potvrdno, dok ih 61 (66 posto) nema ili nije upoznato s takvim mjerama u svojoj knjižnici. Ovdje je važno naglasiti kako su školske knjižnice dio ustanove u sklopu koje djeluju i takav plan mjera za slučaj opasnosti bi svakako trebale imati barem na institucionalnoj razini, no čini se da

⁹ Usp. Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. Nav. dj.

pojedini knjižničari nisu upućeni u tu problematiku, što ostavlja prostor za veće zalaganje i informiranost školskih knjižničara s obzirom da i Pravilnik o zaštiti knjižnične građe u članku 4. propisuje kako takav plan mora biti izrađen u svakoj knjižnici.¹⁰ Nadalje, kada je riječ o prostoru knjižnice i smještaju građe na police prema dimenzijama i pravilima propisanim u Standardu za školske knjižnice,¹¹ 45 (49 posto) ispitanika radi u knjižnicama koje ne posjeduju odgovarajuću opremu za smještaj i čuvanje knjižnične građe, dok ih 47 (51 posto) ima police koje odgovaraju propisanim pravilima. Na Slici 2. prikazani su rezultati dobiveni analizom odgovora na postavljeno pitanje o (zaštitnoj) opremi koju knjižnica posjeduje. Ponuđeni su odgovori za doista samo osnovnu opremu. Protuprovalni sigurnosni sustav u knjižnici ima 13 (14 posto) ispitanika, protupožarni sigurnosni sustav ima 34 (37 posto) knjižnica, vododojavni sigurnosni sustav nalazi se u 5 (5 posto) knjižnica, ovlaživače i/ili odvlaživače prostora posjeduju 4 (4 posto) knjižnice, dok ventilatore i/ili klima uređaje posjeduje 25 (27 posto) ispitivanih knjižnica. Najveća zastupljenost (zaštitne) opreme u ispitivanim knjižnicama zapaža se u odgovorima na pitanje o posjedovanju zaslona, roleta ili drugih sredstva zaštite od prekomjernog utjecaja svjetla. Na to je pitanje pozitivno odgovorilo 70 (76 posto) ispitanika. Mjerne instrumente za stalno praćenje temperature i relativne vlažnosti zraka imaju 4 (4 posto) ispitanika, dok ništa od navedenoga nema 19 (21 posto) ispitanika. Iako se navedena oprema ne mora nužno promatrati kao neophodna za provođenje potrebnih mjera zaštite, ne može se biti zadovoljan količinom (zaštitne) opreme koju ispitivane knjižnice posjeduju. Razloga za ovakvo stanje sigurno ima više, a njegovom poboljšanju sigurno ne pogoduje trenutna ekonomska kriza i već kronični nedostatak financijskih sredstava. Česti su slučajevi u kojima školske knjižnice nemaju osigurana dostatna sredstva niti za obavljanje osnovne djelatnosti i nabavu osnovne (lektirne) građe, a nabava nešto skuplje (zaštitne) opreme se niti ne razmatra. Nekako zaključno u ovom dijelu valja još jednom istaknuti da postoji svijest o nužnosti zaštite knjižničnog fonda kako bi se produžio vijek njegova trajanja, no zbog nedostatka financijskih sredstava provođenje zaštite u većim razmjerima često nije moguće.

¹⁰ Isto.

¹¹ Usp. Standard za školske knjižnice. Nav. dj.

Slika 2. Oprema koju posjeduje školska knjižnica u kojoj ispitanik obavlja svoju djelatnost

Provođenje aktivnosti i mjera zaštite na operativnoj razini ispitane su skupinom upita, pri čemu su knjižničarima bili ponuđeni postupci zaštite, a oni su trebali odgovoriti koliko se učestalo koriste nekom od mjere i provode li ju uopće.

Tako je 43 (47 posto) ispitanika odgovorilo da često koristi posebne držače i graničnike kako bi se građa što manje deformirala i oštećivala, dok ih 27 (29 posto) to čini povremeno, a 22 (24 posto) nikada.

Korištenje posebnih držača i graničnika

Slika 3. Korištenje posebnih držača i graničnika

Dosta bi mogao biti zabrinjavajući podatak da 43 (47 posto) ispitanika nikada u knjižnici ne osigurava optimalne mikroklimatske uvjete, njih 35 (38 posto) čini to povremeno, a tek njih 14 (15 posto) često. Teško je pretpostaviti zašto je rezultat ovakav, no možda je razlog tome činjenica da su školske knjižnice često smještene u neodgovarajuće prostore gdje je gotovo nemoguće osigurati optimalne mikroklimatske uvjete, ali i nedostatak financijskih sredstava da bi se nabavila oprema potrebna za osiguravanje takvih uvjeta. Moguće je i da su uvjeti u knjižnici bliski onim idealnima, ali da knjižničari toga nisu svjesni jer ne posjeduju mjerne instrumente koji bi im to potvrdili.

Osiguravanje optimalnih mikroklimatskih uvjeta

Slika 4. Osiguravanje optimalnih mikroklimatskih uvjeta

Problematika s kojom se školske knjižnice sve češće susreću je zaštita sadržaja i medija na koji je pohranjena AV građa. Jedna od najosnovnijih mjera u tom smjeru je kopiranje sadržaja na tehnološki stabilnije medije i stoga je pomalo iznenađujuće da 61 (66 posto) ispitanik nikada ne kopira AV građu na tehnološki stabilniji medij, njih 24 (26 posto) čini to povremeno, a 7 (8 posto) čini to često. Objašnjenje za ovo treba vjerojatno potražiti u vrsti građe koje posjeduju fondovi u školskim knjižnicama, tehnološkim mogućnostima za ostvarenje ovih aktivnosti, ali i obimu i prirodi posla koji obavljaju školski knjižničari. Svakako bi ova problematika bila zanimljiva za daljnja istraživanja.

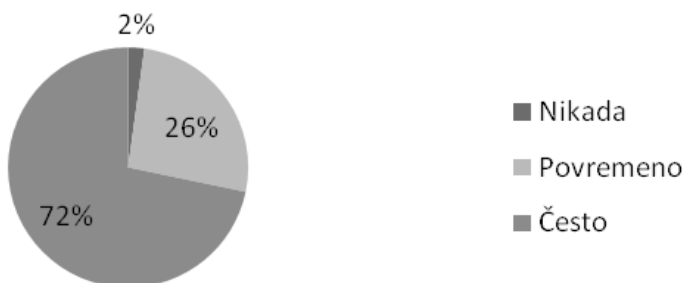
Kopiranje AV građe na tehnološki stabilniji medij

Slika 5. Kopiranje AV građe na tehnološki stabilniji medij

Kada je riječ o provjetravanju prostora u kojem je smještena školska knjižnica, 66 (72 posto) ispitanika čini to često, povremeno 24 (26 posto), a da nikada to ne čine odgovorila su dva (2 posto) ispitanika.

Provjetravanje prostora u kojem je smještena knjižnica

Slika 6. Provjetravanje prostora u kojem je smještena knjižnica

Uvezivanje i saniranje štete na oštećenoj građi kao mjeru zaštite knjižnične građe često koriste 43 (47 posto) ispitanika, povremeno 41 (44 posto) ispitanik, a nikada 8 (9 posto) ispitanika.

Uvezivanje i saniranje štete na oštećenoj građi

Slika 7. Uvezivanje i saniranje štete na oštećenoj građi

Poučavanjem korisnika o pravilnom rukovanju knjižničnom građom često se bavi 50 (54 posto) ispitanika, povremeno njih 40 (44 posto) i nikada dva ispitanika (2 posto). Ovo je svakako sjajan podatak koji ukazuje na razumijevanje važnosti ovakvih aktivnosti posebno u školskim knjižnicama.

Edukacija korisnika o pravilnom rukovanju knjižničnom građom

Slika 8. Poučavanje korisnika o pravilnom rukovanju knjižničnom građom

Izlučivanje zastarjele i uništene građe često provodi 40 (44 posto) ispitanika, povremeno 44 (49 posto), a nikada 6 (7 posto) ispitanika. Objašnjenje za ovo treba potražiti u činjenici da knjižnice često, zbog raznih razloga, nemaju

dostatan obim knjižnične građe u fondu te stoga ne mogu izlučiti zastarjelu i oštećenu knjižničnu građu jer im ona, bez obzira u kakvom stanju bila, služi za neometano stalno praćenje nastave.

Izlučivanje zastarjele i uništene građe

Slika 9. Izlučivanje zastarjele i uništene građe

Uvidom u odgovore ispitanika na prethodna pitanja, vidljivo je iz prikaza na Slikama 3. – 9. da većina ispitanika nikada ne provodi ili povremeno provodi one mjere zaštite za koje su potrebna ulaganja ili dodatna financijska sredstva. Tako u školskim knjižnicama nije učestalo korištenje posebnih držača i graničnika koji sprečavaju deformiranje i oštećivanje knjižnične građe, često ne postoje uređaji pomoću kojih se osiguravaju optimalni mikroklimatski uvjeti u prostoru knjižnice te se većinom ne kopira AV građa na tehnološki stabilnije medije. Nasuprot tome, one aktivnosti i mjere zaštite koje ne uključuju dodatna sredstva i napor, provode se znatno više, a tu su uključeni provjetravanje, uvezivanje i saniranje štete na oštećenoj građi te poučavanje korisnika o pravilnom rukovanju knjižničnom građom. Važno je napomenuti da se poučavanjem korisnika o pravilnom rukovanju knjižničnom građom nastanak štete može znatno smanjiti jer raste osviještenost korisnika te se na taj način preostala sredstva, koja bi se inače potrošila na saniranje štete na knjižničnoj građi, mogu iskoristiti za neke druge potrebe knjižnice.

Nadalje, ispitanicima je postavljeno pitanje provode li redovitu reviziju prema pravilima koja propisuje Pravilnik o reviziji i otpisu knjižnične građe. Da redovito i prema propisanim pravilima provode reviziju, izjasnilo se 49 (53 posto) ispitanika, njih 40 (44 posto) provodi reviziju, ali se ne pridržavaju propisanih pravila u potpunosti, a samo tri ispitanika (3 posto) ne provode

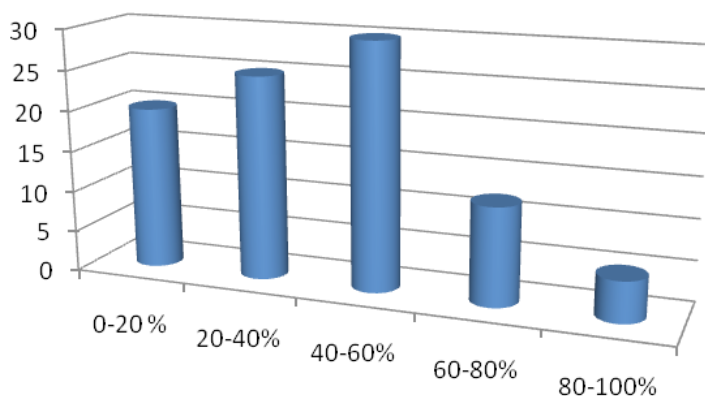
reviziju. Ispitanici koji su naveli da provode reviziju, ali da se ne drže strogo propisanih pravila, susreću se s nekoliko problema. Najveći problem s kojim se susreću školski knjižničari kada je riječ o reviziji, jest obim fonda knjižnične građe koji je često nedostatan za potrebe nastave. To znači da zbog nedostatka financijskih sredstava školske knjižnice nemaju osigurana sredstva za nabavu nove građe, te se postojeća građa stoga češće koristi i lakše uništava, što je čini kandidatom za otpis, no budući da se nova građa iz navedenih razloga ne može nabaviti, ova postojeća ne može se otpisati jer ne bi bilo dovoljno građe koja je nužna za neometano odvijanje nastave. Čest je i slučaj da se sredstva namijenjena knjižnici zbog nedostatka novca na razini cijele škole prenamijenjena za neke druge potrebe.

Kao najčešću vrstu prepreke redovitom provođenju zaštite knjižnične građe u školskim knjižnicama, ispitanici, njih 76 (83 posto), navode nedostatak financijskih sredstava. Slijedi nedostatak vremena za provođenje aktivnosti u zaštiti knjižnične građe koji je istaknulo 8 (9 posto) ispitanika, nedostatak stručnih znanja i vještina za provođenje aktivnosti zaštite knjižnične građe navodi pet (5 posto) ispitanika, dok četiri (4 posto) ispitanika ističu nedostatak interesa za provođenje aktivnosti zaštite knjižnične građe kao razlog zbog kojeg ju ne provode. Ispitanici su imali mogućnost navesti i neke druge razloge zbog kojih ne provode aktivnosti mjere zaštite knjižnične građe, a tu se kao problemi navode: obim posla koji raste jer je knjižničar zaposlen u dvije škole, neodgovarajući smještaj knjižnice, nerazumijevanje rukovodstva škole koje se očituje u manjku interesa za knjižnicu i nedostatak financijskih sredstava. Postoji i mišljenje kod nekih ispitanika da školske knjižnice ne bi trebale provoditi zaštitu knjižničkog fonda jer nemaju rijetku građu koja čini zavičajnu zbirku ili kulturno dobro.

Od ispitanika se također želio dobiti podatak predviđaju li troškove za provođenje aktivnosti zaštite knjižnične građe u godišnjem financijskom planu koji izrađuju za knjižnicu u kojoj obavljaju djelatnost. 25 (27 posto) ispitanika odgovorilo je potvrdno, dok njih 67 (73 posto) ne predviđa troškove vezane uza zaštitu u svom godišnjem financijskom planu. Ovi podaci nisu zadovoljavajući jer je očigledan nedostatak interesa knjižničkog osoblja za pronalazak dodatnih sredstava koja bi poboljšala rad školske knjižnice i usluga koje ona pruža. U prethodnom pitanju, neki od ispitanika izrazili su žaljeenje zbog nedostatka interesa kod rukovodstva škole, što rezultira manjkom financijskih sredstava za neometan i kvalitetan rad knjižnice. Baš ovakvim financijskim planom školski knjižničari mogu i trebaju probuditi interes kod nadležnih članova ustanove u kojoj djeluju. Na razne načine mogu objasniti

potrebu za dodatnim sredstvima koja će poboljšati kvalitetu rada knjižnice i rezultirati boljim uspjehom učenika i osoblja škole.

Na samom kraju, od ispitanika se tražilo da procijene u kojem postotku provode aktivnosti potrebne da bi uspjeli zaštititi cjelokupnu građu koju posjeduju školska knjižnica u kojoj su zaposleni. Rezultati prikazani na Slici 10. pokazuju kako 20 (22 posto) ispitanika smatra da uspijeva izvršiti do 20 posto aktivnosti koje su potrebne da bi knjižnična građa, koja čini dio cjelokupnog fonda koji knjižnica posjeduje, bila zaštićena, 25 (27 posto) ispitanika smatra kako uspijeva izvršiti između 20 i 40 posto potrebnih aktivnosti, dok njih 30 (33 posto) smatra kako ulažu 40 do 60 posto aktivnosti potrebnih da bi se knjižnična građa valjano zaštitila. 12 (13 posto) ispitanika vjeruje da provodi i do 80 posto aktivnosti potrebnih da bi se zaštitila knjižnična građa, a samo pet (5 posto) ispitanika smatra da uspijeva provesti od 80 do 100 posto aktivnosti potrebnih za valjanu i učinkovitu zaštitu.

Slika 10. Procjena ispitanika u kolikom postotku provode aktivnosti koje su potrebne da bi uspješno zaštitili knjižničnu građu koju posjeduju školska knjižnica u kojoj obavljaju svoju djelatnost

Iz ovih rezultata vidljivo je kako veći dio ispitanika, unatoč svim problemima s kojima se susreću u svakodnevnom radu, uspijeva zaštititi veći dio knjižnične građe te na taj način osigurava neometan tijek nastave a i napredak kako učenika tako i učitelja, ali i svih ostalih dionika u obrazovanju.

Zaključak

Školske knjižnice u Hrvatskoj susreću se s mnogim izazovima. Mijenja se njihova prvotna namjena čija je uloga bila posredovanje između knjižnične građe i korisnika (učenika i osoblja škole) te školska knjižnica postaje kulturnim središtem škole. U skladu s tim, mijenja se i uloga školskog knjižničara, koji osim prvotnih zadaća dobiva i ulogu kulturno-javnog djelatnika škole u kojoj djeluje. Školska knjižnica tako postaje mjestom učenja, druženja, zabave, susreta s književnicima ili drugim riječima, školska knjižnica postaje mjestom učenja, druženja i igre.

Rezultati istraživanja pokazuju da značajan broj ispitanika (96 posto) pokazuje volju za provođenjem mjera zaštite knjižnične građe u školskim knjižnicama, no tu se prepoznaju neki od problema s kojima se susreću i koji ih sprečavaju u tome. Prvi problem uglavnom nastaje zbog nedostatka stručnih znanja i vještina koje su potrebne za provođenje učinkovitih mjera zaštite knjižnične građe. 44 ispitanika (48 posto) izjasnilo se kako su upoznati s propisanim mjerama zaštite knjižnične građe koje propisuje Pravilnik o zaštiti knjižnične građe, njih 47 (51 posto) djelomično je upoznato s propisanim mjerama dok samo jedan ispitanik uopće nije upoznat s navedenim mjerama. U skladu s tim, prvi bi korak trebao biti podizanje svijesti o važnosti zaštite knjižnične građe te uvođenje tih tema na aktivima koji se organiziraju povodom stručnog usavršavanja stručnih suradnika školskih knjižničara. Zatim je tu, kako ističe 76 (83 posto) ispitanika, nedostatak financijskih sredstava koja bi omogućila kupnju potrebne opreme i pomagala koja bi olakšala provođenje mjera zaštite knjižnične građe. Istina je da bez odgovarajuće opreme nije moguće osigurati optimalne mikroklimatske uvjete u prostoru školske knjižnice ili osigurati smještaj prema Standardu za školske knjižnice, ukoliko knjižnica ne posjeduje propisanu infrastrukturu, no može se mnogo učiniti i bez dodatnih izvora financiranja. Najvažniji korak je poučavanje korisnika o važnosti čuvanja knjižnične građe te sustavno ponavljanje naučenoga. Ukoliko učenik prvog razreda osnovne škole nauči u školskoj knjižnici koliko je novca potrebno da se jedna knjiga izradi, tiska i dopremi do njegove knjižnice, usvojena znanja nosit će dalje kroz život. Zato je veoma pohvalan podatak da 50 (54 posto) ispitanika redovito poučava korisnike, njih 40 (44 posto) čini to povremeno, a nikada samo dva (2 posto) ispitanika. Ono što knjižničari često rade, a s čime svakako trebaju i nastaviti, jest uključivanje učenika u radionice na kojima se saniraju štete na knjižničnoj građi gdje učenici aktivno sudjeluju

i stječu znanja o zaštiti knjižnične građe koja zatim neformalnim putem prenose svojim kolegama. Posljednji problem, ali ne i najmanje važan, jest onaj koji se odnosi na nedostatak interesa kod rukovodstva škole. Globalna ekonomska kriza pogodila je sve vidove našeg života, tako i školstvo, pa škole često nemaju novca za svoje osnovne zadaće koje za glavni cilj imaju osigurati neometan tijek nastave, stoga školske knjižnice već nekoliko godina trpe. Veoma važan korak u rješenu ovog problema je izrada financijskog plana knjižnice u kojem će biti uključene sve stavke koje su važne za redovno i kvalitetno provođenje knjižničnih usluga. Svakako je važno u planu predvidjeti i troškove zaštite knjižnične građe te na taj način osvijestiti školski kolektiv o važnosti provođenja mjere zaštite knjižnične građe.

Stanje u današnjem vremenu nije idealno i očigledno je da nam dolaze novi izazovi kojima ćemo morati doskočiti i osigurati zaštitu knjižničnog fonda te njegovu trajnost. Školski knjižničari morat će još više hvatati ravnotežu između svojih svakodnevnih obaveza i rada u školskoj knjižnici, programa knjižnično-informacijske pismenosti, kulturno-javne djelatnosti koju obavljaju za školu te novim izazovima koji su svakodnevno pred njima. Važno je zapamtiti glavnu ulogu koju školska knjižnica ima kao čuvar školske baštine, a ta je neometano i kvalitetno pratiti odgojno-obrazovni rad učenika škole u kojoj knjižnica djeluje.

LITERATURA

Foot, Mirjam. Preservation policy and planning. // Preservation management for libraries, archives and museums / ed. by G. E. Gorman and S. J. Shep. London : Facet Publishing, 2006. Str. 19-41.

Harvey, Ross. Preservation in libraries : principles, strategies and practices for librarians. London: Bowker-Sauer, 1993.

Hasenay, Damir; Maja Krtalić; Davor Babić; Filip Delač; Tanja Grašić; Zoran Gvozdenović. Uloga ispitivanja stanja fonda u zaštiti knjižničnih zbirki. // Knjižničarstvo, 1/2(2007-2008), objavljeno 2011., 83-95.

IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Theresom Varlamoff i Virginijom Kremp. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.

Krtalić, Maja; Damir Hasenay. Edukacija korisnika o zaštiti knjižnične građe – načela i primjeri. // Knjižničarstvo 15-16, 1/2(2011/2012), 9-19. Dostupno na: http://www.knjiznicarstvo.com.hr/wp-content/uploads/2012/09/196_Krtalic_Hasenay_2011-2012_1-2.pdf. (23.5.2014.)

Leško-Bencik, Mirjana. Zaštita knjižnične građe na primjeru školskih knjižnica Požeštine : diplomski rad. Mentor: dr. sc. Aleksandra Horvat. Zagreb : Filozofski fakultet, 2011.

MacIlwaine, John. IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa : središnji program za zaštitu i konzervaciju / s engleskog prevela Maja Krtalić, stručna redakcija prijevoda Damir Hasenay. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012.

Pravilnik o reviziji i otpisu knjižnične građe. // Narodne novine 21(2002). Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/308262.html> (23.5.2014.)

Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine 52(2005) Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288524.html> (23.5.2014.)

Promoting Preservation Awareness in Libraries : A Sourcebook for Academic, Public, School, and Special Collections. Westport, Conn. : Greenwood Press, 1997.

Standard za školske knjižnice. // Narodne novine 34(2000). Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/272719.html> (23.5.2014.)